

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

ПОВРЕМЕНИ СПИС

ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

УРЕЂУЈЕ

А. БЕЛИЋ

УЗ

СТАЛНУ САРАДЊУ

г. г. А. МЕЈЕ-А, проф. Collège de France, А. СТОЈИЋЕВИЋА, проф. Унив. у
Љубљани, К. НИЧА, проф. Унив. у Кракову, М. РЕШЕТАРА, б. проф. Унив.
у Загребу, О. ХУЈЕРА, проф. Унив. у Прагу, Р. НАХТИГАЛА, проф. Унив. у
Љубљани, СТ. ИВШИЋА, проф. Унив. у Загребу, СТ. М. КУЉБАКИНА, проф.
Унив. у Београду, ФР. ИЛЕШИЋА, проф. Унив. у Загребу, ФР. РАМОВША,
проф. Унив. у Љубљани и Х. БАРИЋА, проф. Унив. у Београду

КЊИГА X СВ. 1—3

ШТАМПАЊЕ ОВЕ КЊИГЕ ПОТПОМОГНУТО ЈЕ ИЗ ЗАДУЖБИНЕ
д-ра ЉУБ. РАДИВОЈЕВИЋА С. К. АКАДЕМИЈЕ

ДРЖАВНА ШТАМПARIЈА
КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ
БЕОГРАД, 1931

† u senjskom govoru.

Prema praslovenskom glasu *ě* stoji u južnom čakavskom govoru *i*, a u sjevernom u jednim slučajevima *i*, a u drugim *e*. To kolebanje kod sjevernih čakavaca vidimo već u čakavskim ispravama XIV i XV vijeka.

Različita su mišljenja naučenjaka, kako je došlo do te dvostruke zamjene glasa *ě* u čakavskom govoru.

Prof. Jagić u raspravi „Die Umlauterscheinungen bei den Vocalen *e*, *ě*, *!̇* in den slavischen Sprachen“ (Archiv für slav. Philologie VI str. 80) kaže da je običan izgovor prasl. *ě* u čakavskom govoru *i* (kratki ili dugi), ipak se nađe u najsjevernijem kutu čakavskoga govora (oko Rijeke i Senja) vrlo često *e*, kao i u susjednom kajkavskom. Budući da ne može biti sumnje da je izgovor glasa *i* od *ě* nastao od uskoga *é*, koji se sve više sužava, može se pomenuto kolebanje među *e* i *i* shvatiti tako, da su u sjeverno-čakavskom govoru, kao osobitost njegova, kod prijelaza iz *ě* u *i* ostali ostaci (residua) starijega izgovora *ě* kao *e*.

Prof. Rešetar u raspravi „Primorski lekcionari XV vijeka“ (Rad 134, str. 121—123) veli da je vrlo zamršeno pitanje, kako se imaju tumačiti rijetki ekavski oblici koji dolaze u dalmatinskim jezičnim spomenicima XV i XVI vijeka. On se ne slaže s prof. Kušarom, koji misli, da su primjeri gdje se u starijim čak. spomenicima i današnjim čak. govorima nalazi *e* za *ě* prešli u čakavštinu iz slovenskog jezika, nego su ekavski oblici u čakavaca tako stari i dosežu tako duboko na jug, da o kakvom uticaju slovenskoga jezika ne može biti govora. Ne može se naći pravi razlog, veli dalje Rešetar, kako se u starijim spomenicima čakavaca sjeverne Dalmacije, koji su sada čisti ikavci, sačuvao ekavski izgovor u nekim oblicima. Ni u drugim čakavskim govorima gdje se miješa *e* i *i* ne može se naći da u tom pogledu vlada kakav zakon, nije ga mogao naći ni Leskien za kra-

sički govor u Hrvatskom primorju, ni Strohal za govor riječke okoliće. Ne može se nego konstatirati, da se u nekim čakav. spomenicima i nekim sadašnjim čakav. govorima miješa *e* i *i*, pri čemu je u nekim slučajevima utvrđen jedan od ta dva glasa, a u drugim se opet obadva miješaju.

Prof. Jakubinski u raspravi „Die Vetreting des urslavischen *ě* im Čakavischen“ (Zeitschrift für slav. Philologie I 1925 str. 381) pobija Belićevu tvrdnju, koji u raspravi „Замѣтки по чакавскимъ говорамъ“ (Извѣстия XIV) zastupa mišljenje, da današnji glasovi *i*, *e*, koji stoje prema *ě*, dolaze miješanjem ekavštine i ikavštine. Jakubinski dokazuje, da je ova dvostruka zamjena glasa *ě* u čakav. govoru nastala po stalnom glasovnom zakonu. Glas *e* stoji pred tvrdim dentalima, a to su mu: t, d; s, z; l, n, r, iza kojih nije nepčani vokal ili nepčani konsonant, dok *i* stoji pred ostalim konsonantima (labijalima p, b, v, m; velarima k, g, h; palatalima č, ž, š; j, ĳ, ŋ; ć; i polupalatalnim dentalima tj. pred onim t, d; s, z; l, n, r, iza kojih je nepčani vokal) i na kraju riječi. Isti glasovni zakon dolazi i u poljskom jeziku za *ě*. Taj zakon glasi: glas *ě* prelazi ispred tvrdih dentala: t, d; s, z; ł, n, r u *ia* na pr. kwiat prema kwiecie, blady prema bledzić, miasto prema w mieście, gniazdo prema gnieźdźć, biały prema bielić, siano prema sienik, wiara prema wierzić; — dok pred ostalim konsonantima u *ie* na pr.: slepy, oslepić; trzeba, trzebić; dziewczka, dziewica; drzemać, brzemię; lek, leczyć; brzeg, bieżeć; grzech, grzeszyć. Wondrák (Vergleichende Slavische Grammatik I² str. 72) tumači po Ułaszynu ovaj poljski glasovni zakon; pa ako tumačenje toga zakona primijenimo na naš jezik, reći ćemo: kod izgovora glasa *i* više sudjeluje *prednji dio jezika*, nego kod izgovora *e*, zato radi lakšega izgovora stoji prema prasl. *ě* pred tvrdim dentalima glas *e* mjesto *i*, jer kod izgovora tih dentala sudjeluje mnogo vrh jezika. Jakubinski navodi primjere iz starih novljanskih isprava i iz današnjega novljanskoga govora, a ja ću ovdje navesti primjere iz starih senjskih isprava i iz današnjega senjskoga govora.

Iscrpla sam senjske isprave iz XV vijeka (1425—1496) pisane u originalu glagoljicom, što ih je za Jugoslavensku akademiju transkribovao prof. d-r Đuro Šurmin u ćirilicu i izdao pod natpisom „Hrvatski spomenici“ I sv. 1898. i to originalne br. 60, 90, 97, 138, 153, 191, 194, 199, 204, 207, 209, 221, 262, 263 samo kratki natpis br. 14 iz 14. vijeka (1330. jedna riječ: leta); kasniji prijepisi 80, 100, 223, 225, metnuti su u zgradu uglasu []. Citiram broj isprave (ne stranu).

I. Prema prasl. *ě* dolazi u tim ispravama *i*:

1. pred labijalima p, b, v, m: Stipanu 194, Stipan 199(2); — tri ždribi 153, 1 ždribi 153(2), potribe 191, 204, 221, potribe 221(2), potribovan 199(2), potribovasmo [225]; — driva 153; — nimaju 153, vrime 199, 263, [80(4)], vrimena 263, vrimenu 263, simo 262.
2. pred velarima: k, (g), h: vikuvečnim 90, vikuvičnim 138, niki [225], nikoie [80]; — razumih 262, grihov 263, grihe [100(2)], hotihu [80].
3. pred palatalima č, ć, š, (ž), j, ĳ, (ń): vikuvičnim 138, vičnim [100(2)], v navičere 199, riči 199, od riči do riči [225]; — cić 153, 199(2), 207; biše 3 sg. 199; navišćujemo [80]; — imijući 262, imiite 90, 97; — v nedilu 194, [100(2)], odileno [225], Hrilani [80], Hrilanov [80], Hrilan [80], hrilinski [80].
4. pred t, d, s (z) l, n, (r) iza kojih je palatalni vokal: mozite 90, mliti 90, imiti 262, viditi 90, 97, 138, 194, 204, razviditi [80], prispiti 221, Litnića z Bužan 204, litine gs. 262, litinu 262, litih 194, pritelstvo 91, napride 138, sideći [80(3)]; — miseca 138, 199, [80, 100, 223], otili [225]; — pinez [223].
5. na kraju riječi: kadi 191, 199(3), 221[80], ni 3 sg. 199(3), ovdí 204, [80(2)], ondi [80], godi [80], gori [80].
6. u nastavcima: a) sasvim na kraju: dat. sg. a-dekl.: Eleni 97, kruni 191, strani 207, gospodi 207, k oktabi 221, općini 262, plemenšćini 207, Mikuli 262, k napravi 263; — lok. sg. a-dekl.: v Krbavi 199(2), v napuni 262; — lok. sg. o-dekl.: v Bakri 138, v Vinodoli 153, na Ospí 153, v kapituli 191, po zakoni 194, v kašteli 194, v seli 199, instrumenti 199, v mesti 207[80], v Zagrebi 262, v Kršti 262, na sviti 263, v gospodstvu [225]; — nom. duala: obi dvi strani kuntenti [100(2)]; — akuz. duala: ti pisani dvi (riči) 199; dat. sg. pron. dekl.: k sebi 207, 263; — b)-ih: lok. pl. o-dekl.: letih 97, 138, 204, 207, 209, 263, litih 194, v Botocihъ 153, malinih 90(2); — gen. pl. pron. dekl.: vsih 138, 153, 263(2), [80(2)], onih 221, 263, [80(3)]; — c)-im(ь), -imi: instr. sg. v'simъ 153(2), [100]; — dat. pl. vsim 90, 97, 138, 153, 204, 207, 263(4), [80, 225(2)], tim 138(2), 194, 207, 262, [0]; instr. pl.: s onimi 262.

II. Gilas *e* stoji pred dentalima t, d; s, z; l, n, r, iza kojih je nepalatalan vokal: leta 14, 221, let 153, 191, 221, [100, 225(2)], leto [80], na Vetrnom dolci 153; — pred 90, 97, 138, 153(2), 194(4).

199(6), v sredu 199, svedoci 199, svedočastvo 209(2), 221(2), [80], svedočimo [80]; — cesarsku 199, mesto 204, 207, [80(4)], v mestu [80], mesta [80], hotesmo 263; — prez 90(2); — Belgrad 153, belgradski 204, Belgradac [80], imel 194, imela 263, 5 del 194, podelu 194, telove 194, hotel [100], hotela 207; — Dobrena [80]; — verovanje 153, 263, veru 191, [225], verovana 221, verno 221, [80(2), 225], veruvane [80(2)], uverovanom [80].

III. U složenicama s prefiksom *pre* stoji prema *ě* uvijek *e*: napisati [225], prepíše 191, preporučén 209, preporučéne 262, .prebivajućih 153, prebiva 199; — prekopiěti [225], prekopiah [80], — preslišati 90, prenesoh [80(2)], prešal 262. Jamačno radi diferencije od pri (пѣи) i sličnosti sa pred.

Glas *e* dolazi vrlo rijetko u nastavcima: dat. sg. gospode 209; lok. sg. o-dekl.: v H(ri)ste 153, 263, v meste 204, na zasudišće [80]; a-dekl.: po krivice 207.

U nekim riječima stoji pred: t, d, s, z, l, n, r, iza kojih je palatal *e* mjesto *i*: v let(ih) 90, letih 97, 138, 204, 207, 209, 263 prema leto [80]; otvetnica 263 prema otvet, — od besede do besede 191 prema beseda, a osim toga i ono je *-e* na kraju došlo analogijom; — v mesti 207 prema mesto 204; meseca 207, 209; — zvezde [80] prema zvezda; — telesne [100] prema telo; hrelinskoga [80], iz Hrelina [80] pored hrilinski [80]; imeli 207 prema imel 194; sedeli [80] prema sedel; oteli 194 prema hotel [100]; — Dobreniča 194 prema Dobrena [80] kolenšćin 207 prema koleno; Kresenić 207, od Dreveničan [80]; — mere 153 prema mera; verni [225], vernim 263 prema vera 191, veran; z Neverić 207.

Glas *e* dolazi još i u riječima: prileplnim [80], potrebuwane [80], videvši [80] prema videl; od Dreveničan [80]; — vekuvečnim 90 pored vikuvičnim 90, grešati [80].

U nekim riječima stoji pred tvrdim dentalima t, d; s, (z); l, n, (r) *i* mjesto *e*: svitlomu 191, svitloga [80], svitlosti [225] prema svitliti; svita (mundus) 262; — naprida 138, naprid 138 prema napride 138; svidoci 199(2); povidati 207 prema povij; zapovidamo 90, 138, zapovidasmo [80] prema zapovid-zapovidi; ispovidanih 263 prema ispovid-ispovidi; — nisu 209 prema nisi, ni; Krisinić 221; na mistu [80(2)]; — sinokošu 97, 153, [100], sinokoši 97 prema sinik.

U senjskim ispravama XV vijeka stoji, kako vidimo, prema prasl. *ě* pravilno *i* pred: labijalima 25 puta, velarima 10 puta, palatalima 21 put, polupalatalnim dentalima (t, d, s, z, l, n, r + palat.)

30 puta, na svršetku riječi 15 puta, u nastavcima 85 puta i to: -i 40, -ih 22, -im, -imi 23 puta.

U svemu stoji prema prasl. *ě* pravilno *i* u 186 slučajeva. Glas *e* stoji pravilno pred tvrdim dentalima 68 puta. To je pravilnih slučajeva 254.

Samo pred polupalatalnim i tvrdim dentalima stoji često nepravilno *e* ili *i*. Pred polupal. dentalima stoji *e* mjesto *i* 30 puta, u složenicama s prefiksom *pre* 12 puta, pred ostalim konsonantima 7 puta (od toga u originalnoj ispravi 2, a u prijepisima 5 puta), u nastavcima 6 puta. U svemu stoji prema prasl. *ě* *e* mjesto pravilnoga *i* u 55 slučajeva.

Pred tvrdim dentalima stoji *i* mjesto *e* u 20 slučajeva. Dakle nepravilnih slučajeva 75 prema 254 pravilna slučaja, ali su nepravilni pretežno izjednačivanje (47 sluč.). To je dakle okruglo uzevši 300 slučajeva bilo jasnih, a 30 nejasnih.

U današnjem senjskom govoru stoji: l. *i*:

1. pred labijalima p, b, v, m: līpīt, nalīpīt, oblīpīt, odlīpīt, zalīpīt, oblīpīvāt; oslīpīt, slīp, slipác, slipočà; cīpāt, iscīpāt, rascīpāt, iscīpkat, cīp, cīpļa, cipidlàka; polipšāt se, ulipšāt se, līp, līpši, lipotà, lipotīca, līpušast; crīp; rīpa; kripóst; kripkóst, kripłéne, kripak, krīpīt, okrīpīt, pokrīpīt; — trībīt, potřiba, potřiban; ždrībe; žlīb; hlīb, hlībac; — cīv, civčīca; crīvo, crīvca; divīca, divójka, divójčica, divičànski; līvāt, dolīvāt, nalīvāt, polīvāt, prolīvāt, razlīvāt, zalīvāt; lívi, lívo, nàlivo; izdīvāt, nadīvāt; pīvat, ispīvat, napīvat se, otpīvāt, piváč, pivačīca, pivác; zīvāt; — brīme; drimāt, zadrīmāt, driméz; nīm, Nimác, Nīmačka, nīmački, onīmīt; sīme; tīme, tīmenica; vrīme nēvrīme.
2. pred velarima k, g, h: līk, likarīja, likovīt; mlīkò, mlikár, mlikarīca; nīki; vīk, dovīk, ùvik; pīko, pòpīko; rīka; sīkal, sikīra; — brīg; bubrīg; pobīgnut; snīg; — grīh, grihotà; mīh; smīh; orīh.
3. pred palatalima: č, ć, š, ž, j, l, n, đ: sīčen; līčīt, izlīčīt, zalīčīt, līčeñe; prīčīt, prepřīčīt, zapřīčīt; mlīč, mlīčan; rīč; — sīć, isīć, odsīć, nasić, posīć, presīć, rasīć; izbīć; sīčāt se; prolīće; srīca, srīčan; svīca, svičīca, svícīnak; vrīca, vrīčica; — grīšīt, grīšnik, grīšnica, grīšnički, bēzgrīšan; blīščīt; oplīšīvit, plīšīv; odrīšīt; mīšāt, izmīšāt, smīšāt, promīšāt, mīšeñe, mišīna; tīšīt; vīšāt, vīšala; vīška; čřīšīna; klīšca; obīšeñak;

olišňak; pišice; smišan; — nedija, pondijak; kudija; — mi-
nāt, izmiñivāt; stiñ; — vriđāt.

4. pred t, d; s, z; l, n, r iza kojih je palatal (u inf. je bio svršetak -ti u vrijeme prelaženja): donit, iznit; doprit, oprit se, poduprit; umrit, izumrit, pomrit; prostrit; mlit, samlit; dospit; plit; umit; bolit; cvilit; živit, doživit; grmit; gudit; kipit, iskipit, pokipit; gorit, izgorit, razgorit; letit, obletit, poletit; vidit, n navidit, obnevidit; ocutit; ogladnit; ozednit; zazele nit se; sritit; sitit se, dositit se; svilit, osvilit, rasvilit, posvilit, zasvilit, presviti; pririt; ditē, ditešce, ditinski; ditelina; — cidit, iscidit, cidilo, cidijka; vridit, uvrilit; isповid, gs. isповidi, isповidnik; zapovid, gs. zapovidi; sridni; — misec, misečev, misečina; nesvist; bisnit, pobisnit; ist; misit, umisit; uzobisit se, obist; plisniv, uplisnit se; rastriznit, otriznit; ugnizdit se; bilit, obilit, pobilit; dilit, izdilit, nadilit; — pinit se, ispinit se; izmit, promit; plinit, oplinit; — mirit, izmit, odmit; zvir, gs. zviri.
5. na svršetku riječi: doli, dvi, dvistō, kadī, gōri, nigdi.

II. Glas *e* stoji pred tvrdim dentalima t, d; s, z; l, n, r: cvēt, Cvēta, cvētat; (d)lētō; lēto, lētošni; rētko, nāretko; vētar; zavēt, zavětovat se; savětovat se, posavětovat se; drētvā; — besēda; blēd, bleđočā; dēd, pradēd; obēd, obēdvat; rēdak; posēdat, sēdalo; srēdā; susēd, susēda, susēdastvo; prēd; — mēsto, namēsto; nevčsta; pesāk; tēsan, tēsto; — gnēzdō; rēzat; zvēzdā; želēzo; prēz; — bēl; cēl, celcāt; dēl, dēlo; strēlā; tēlo Tēlovo; zdēla — kolēno; cēnā; lēn, lenōst; sēno; venāc; — vēra, vēran.

III. U nekim riječima dolazi pred t, d; s, z; l, n, r iza kojih je palatal analogno *e*: lētni prema lēto; — problēdit, blēdi prema blēd; posēdit prema sēd; besēdit prema besēda; scdit, sēst, nasēst, posēst, usēst prema sēl sēla, sēdat sēdalo; namēstit, namēščāt prema mēsto; nevštica prema nevēsta; — izbēlit prema bēl; nastrelit prema strēlā; cēli prema cēl; — cenē prema cēnā; lēnit se, ulēnit se prema lēn.

U složenicama s *prek-* dolazi također *e* mjesto *i*: prēkčer, prēksutra, prēksinoć, prēklani.

Jakubinski drži, da *e* u *prek* stoji prema *pred* (isp. slov. predlani).

U složenicama s prefiksom *pre e* ostaje *i* pred velarima, labijalima, palatalima i polupal. dentalima: prekīpit, pregorit, pregovārāt, pregrādit, prehrānit, prehrañivāt; — prebolit; — pretēc, presić, prelīvāt, prenēst.

Na svršetku riječi: dōtle, pōtle, oñdē, ovdē.

U nekim riječima dolazi pred tvrdim dentalima analogijom *i* mjesto *e*: svitlóst, svitlät prema svītlīt; ispovīdat, ispovidálnica prema īspovīd; vřidan prema vrīdīt; uīdät, ilo prema īst; ũvřida prema uvrīdīt; — bīs, bisnočä prema bīsñīt; ðbistan prema ðbist; — bolīl, bolīla prema bolīt; cvīlīl, cvīlīla prema cvīlīt; dñnil, dñnila prema donīt; dospīl, dospīla prema dospīt; žīvīl, žīvīla prema žīvīt; gudīl, gūdīla prema gūdīt; kipīl, kīpīla prema kīpīt; gorīl, gorīla prema gorīt; letīl, letīla prema letīt; mlīl mlīla prema mlīt; vīdil, vīdila prema vīdit; ogladñīl, oglādñīla prema oglādñīt; ožedñīl, ožedñīla prema ožedñīt; osim toga dolazi *i* i u riječima: svidòk, svi-dočīt, posvidočīt; blīskat, blīsnut, blīsak, medvīd, sprfd.

Iz navedenih primjera se vidi, da u najviše slučajeva dolaze *e* i *i* nepravilno ispred polupalatalnih i tvrdih dentala.

Prema prasl. *ě* stoji dakle u današnjem senjskom govoru pravilno *i* pred: labijalima 27 puta (u 83 oblika), velarima 14 puta (u 24 oblika), palatalima 31 put (u 60 oblika), polupal. dentalima 50 puta (u 100 oblika), na svršetku riječi 6 puta. U svemu dakle dolazi *i* pravilno u 128 slučajeva (u 274 oblika).

Glas *e* dolazi pravilno pred tvrdim dentalima 38 puta (u 58 oblika). To je pravilnih slučajeva 166 (u 331 oblika).

Pred. polupal. dentalima dolazi *e* mjesto pravilnoga *i* 12 puta, na svršetku riječi 5, u složenicama s prefiksom *prek* -- 4, u složenicama s prefiksom *pre* 11 puta. U svemu dolazi *e* mjesto pravilnoga *i* u 32 slučaja (39 oblika). Mjesto *e* dolazi *i* pred tvrdim dentalima 24 puta (u 45 oblika).

Dakle nepravilnih slučajeva 54 (u 82 oblika) prema 166 pravilnih (u 331 obliku).

Ima vrlo malo razlika u jeziku između starih senjskih isprava i današnjega senjskoga govora. U ispravama stoji: Hřilan, Hřilanov, hřilinski — danas u senjskom govoru: Hřeljīn, Hřeljīni; ispr.: imiti 262, imiite 90, 97 — danas: imat, imate; litine 262, litinu 262 — letina; napřid 90 — napřvo; sideći [80] — sedeć; ovdī 204, ondi [80] — ovde, onde; svedoci 199, svedočastvo 209, svedočimo [80] — svidoci, svidočanstvo, svidočimo; sedeli [80] — sedili; hotel 100, hoteli 207, oteli 194 — til, tila, tili; meseca 207 — miseca; imel 194, imela 263, — imal, imala; prileplenim [80] — prilipljenim; vekuvečnim 90 pored običnijega vikuvičnim 90 — samo vikuvičnim; grešati [80] — grišiti.

I današnji se novljanski govor podudara sa senjskim, razlika ima vrlo malo. U Novome se govori pravilno sidñn- sidél — u Senju

sedín- sedíl; Novi: rižat, rižěn — Senj pravilno rižat i analogno tomu režen; N. strīlā — S. pravilno strēlā; N. pravilno dōvli, pōtli, dōtli, ondī, ovdī — S. dōvle, pōtle, ovdē, ondē; N. bēlīn — S. pravilno bīlin; N. pravilno mlél — S. mlfl.

Ja sam ovaj materijal senjskoga govora iznela da pokažem da on predstavlja vrlo slične odnose sa novljanskim govorom i da pružim nešto novog materijala koji zajedno sa drugom građom koja se još može pronaći posluži definitivnom rešavanju o ovom interesantnom pojavu.

Jelka Ivšić